

ETNOLOGI

60 år som universitetsfag i Danmark

Af:
Marie Gorm Larsen
Signe Mellempgaard
Etnologi

Introduktion til temanummeret

I år er det 60 år siden, etnologi blev et universitetsfag i Danmark. Forud for etableringen af Institut for Europæisk Folkelivsforskning i 1960 var gået en proces, hvor de kulturhistoriske museer repræsenteret af Dansk historisk Fællesforening og Dansk kulturhistorisk Museumsforening havde presset på for at få en lærestol ved universiteterne. Argumentet fra foreningernes side var, at der var brug for faglige ledere til provinsmuseerne. Det skal ses i lyset af en bevægelse i retning af professionalisering af de lokale kulturhistoriske museer. At behovet ikke i samme grad følte af de store museer skal nok ses i sammenhæng med, at Nationalmuseet for eksempel så at sige selv sørgede for uddannelsen af dets studentermedhjælpere. Ideen om at kvalificere uddannelsen af kulturhistoriske museumsinspektører fik medvind fra politisk hold og vandt fodfæste i Folketinget, og fakultetet nedsatte et udvalg, som skulle formulere andragendet til ministeriet og blandt andet nå frem til en egnet betegnelse for lærestolen. I 1954 blev et lektorat etableret i 'kulturhistorie' (Stoklund 1979).

Lektoratet blev besat med Axel Steensberg, som var mere eller mindre selvskreven i kraft af sin doktorgrad (på en afhandling om gamle høstredskaber) og som leder for Nationalmuseets 3. afdeling – altså den del, som dækkede 'nyere tid'. Ret hurtigt stod det dog klart for Steensberg, at

han på trods af sin tilsyneladende enorme energi ikke kunne overkomme at varetage opgaverne i forbindelse med lektoratet samtidig med sin lederstilling på Nationalmuseet. Han foreslog derfor, at der i stedet for lektoratet, som i princippet skulle opfattes som en deltidsstilling, blev oprettet et professorat. Ligesom enhver anden stilling på universitetet og derfor også lektoratet havde gjort det i 1954, krævede professoratet en bevilling på finansloven, og i 1956 indstillede fakultetet nærmest enstemmigt til ministeriet, at der oprettedes et sådant. Argumentet var særligt, at etnologien havde udviklet sig til en selvstændig disciplin i mange europæiske lande, og ved at etablere et professorat, og dermed et fag, kunne man bringe sig på linje med disse, ikke mindst de øvrige nordiske lande, som nemlig havde enten professorater eller docenturer. Samtidig var der behov for uddannede inspektører ved lokalmuseerne, idet en betænkning samme år havde foreslået, at statsstøtten blev gjort afhængig af bl.a. ansættelsen af fagligt uddannede ledere og ansatte på museerne (Årbogen 1958-63: 161-162).

Igen var der diskussion om betegnelsen på faget, men ikke om, hvem der skulle have professoratet, og i 1959 tiltrådte Steensberg, som regnedes for den ubestridte autoritet på feltet, et midlertidigt, men ordinært professorat i ”materiel folkekultur med særlig henblik på Norden”.¹ Undervisningen skulle dog stadig også ske ved hjælp af en lang række timelærere, som alle sammen rekrutteredes blandt inspektørerne på Nationalmuseet.

Året efter – i 1960 - blev ”Institut for Folkelivsforskning” etableret, og i 1963 flyttede det ind i en af Nationalmuseets fabriksbygninger i Brede. I 1968 skulle museet imidlertid selv bruge lokalerne, og instituttet flyttede derfor til en lejet villa på Brede Alle 69 – hvor der, som Årbogen beretter, straks blev indkøbt graveredskaber og fotoudstyr og indrettet to biblioteksrum, et forelæsningslokale og kontorer. Instituttet havde dog stadig en del undervisning både på Nationalmuseet i Brede og i Indre By, for der var ikke så meget plads på Instituttet, fortæller årbogen (Årbogen 1967-68: 369). 1968 var nemlig også året, hvor der skete en betydelig stigning i antallet af studerende, og det voksede kraftig frem til midten af 1970'erne (Årbogen 1959-1979). Samtidig pressede et aktivt studentermiljø på for ændringer i fagligt indhold og form, fordi det fokus på meget specialiserede genstandsstudier, som havde kendetegnet faget de forløbne årti, ikke længere virkede tidsvarende (jfr. Stoklund 1979 og 2000).

¹ Se Stoklund (1979) for disse diskussioner om fagbetegnelsen.

I 1969 gik Steensberg af som professor og blev i 1971 erstattet af Bjarne Stoklund. En periode fulgte, hvor faget frodigt hentede inspirationer fra mange steder: økologisk antropologi, historisk materialisme i flere afskygninger, verdenssystemteori og ikke mindst den store 'revival' af kulturhistorie i forskellige former. Samtidig viste etnologerne, at der ikke kun var brug for dem på museerne, men at den etnologiske baggrund var en frugtbar og solid basis for mange forskellige funktioner i både offentlig og privat sektor.

Selvom faget var vokset betydeligt i studenterantal, og konstruktionen med en professor og en række tilknyttede timelærere efterhånden var blev afløst af en besætning af fastansatte, kandidatstipendiater og eksterne lektorer, så var instituttet stadig et af de mindre, og fusionerne stod for døren. Først i 1993 med fusionen med klassisk og forhistorisk arkæologi og indflytningen på Vandkunsten 5 i Indre By, senere – i 2004 med fusionen med institutterne for historie og for græsk og latin og den efterfølgende flytning i 2005 til Københavns Universitet Amager, eller som man senere besluttede at betegne det: 'Søndre Campus'. I 1996 var Bjarne Stoklund gået på pension, og efter flere års diskussioner blev professoratet i 2004 besat med Thomas Højrup, som virkede til 2016. I gennem disse årtier er sket en betydelig øgning i antallet af studerende, et øget udbud af kurser for tilvalgsstuderende, etablering af en engelsksproget kandidatuddannelse og en vækst i antallet af færdiguddannede (jfr Damsholt og Mellemsgaard 2018), og man har i disse år kunnet iagttage, hvordan etnologerne finder ansættelse på meget forskelligartede steder og i meget forskelligartede funktioner.

Hvordan ser denne 60årige så ud? Er tidens tand ved at vise sig i småkavanker og gebrækkeligheder? Ser den lidt livstræt på verdens omskiftelighed og ønsker sig tilbage til svundne tider? Er livstrappens højdepunkt nået og nedgangen til støvets år begyndt? Nej – som det blev tydeligt på jubilæumsseminaret er faget frodigt, livskraftigt og mangfoldigt. Det er det i kraft af de vildtvoksende forbindelser, det lever i. Faget etnologi blev til i en forbindelse mellem kulturhistorisk interesse, samfundsmæssigt behov, og politisk støtte - og forbindelsen mellem etnologien som universitetsfag og etnologiens måde at arbejde alle mulige andre steder har været intakt lige siden. Etnologien udøves på et væld af forskellige måder i et væld af forskellige funktioner – på museer, universiteter, ministerier, private firmaer osv. Og det er netop dette liv i rummet mellem universitetsfag, de studerende, de færdiguddannede, institutioner og funktioner – alle de steder, etnologer i samarbejde med andre fag udforsker og udvikler viden og perspektiver,

der gør 60-åringen så livskraftig og mangfoldig – hvad vi håber, står tydeligt i bidragene i denne publikation.

Jubilæumsseminaret er blevet til i et samarbejde mellem de ansatte på Afdeling for Etnologi og Etnologisk Forum - en alumneforening, hvis formål er at afholde årlige arrangementer for alle etnologer – studerende såvel som færdiguddannede. Indtil begyndelsen af 1990'erne uddannede Institut for Europæisk Folkelivsforskning dels bifagsstuderende, dels magistre. Magisteruddannelsen afsluttedes med en forelæsning, og ved disse magisterforelæsninger, som kun fandt sted en gang om året, samlede alle etnologer, både studerende og færdiguddannede. Det var fagets samlingsdag, hvor det faglige og det sociale blev dyrket. Da magisterordningen blev afløst af en kandidatuddannelse, ophørte magisterforelæsningerne, og det foranledigede en lille gruppe etnologer til at gå sammen og skabe Etnologisk Forum i 1993. Siden da har foreningens årlige arrangement været – og er til stadighed – et mødested for alle med tilknytning til etnologien i Danmark. Her mødes studerende, alumner, undervisere og andre interesserede hvert år med et formål: Sammen at udforske, hvad der rører sig i etnologien lige nu. Ofte er der oplæg fra mange forskellige grene af etnologien. Det betyder, at der er plads både til oplægsholdere med etnologisk faglighed, men også med andre faglige baggrunde. Typisk er der både repræsentanter fra forskningen, museumsverdenen og konsulentbranchen – og helt fjerde steder.

Etnologisk Forum bliver båret af frivillige kræfter i styregruppen, som alle er alumner fra Etnologi. Det er styregruppen, der hvert år har ansvaret for at sammensætte et program, som både består af spændende oplæg, tid til spørgsmål og snak og ikke mindst fagligt samvær. Målet med dagen er at vise bredden i den etnologiske faglighed og praksis, at inspirere hinanden og blive klogere, og ikke mindst at gøde jorden for nye og spændende samarbejder på tværs. Etnologisk Forum vil også gerne sørge for, at man som etnolog kan holde fast i sin faglighed – eller måske komme endnu tættere på den.

I år blev årsmødet anderledes end den plejer, da der i stedet for det normale program trådte en festligholdelse af Etnologis jubilæum. Seminaret blev afholdt den 3. oktober 2020 på Søndre Campus. Der indgik en række oplæg, som belyser vigtige sider af faget, som det udøves – både som forskningsfag, undervisningsfag og studiemiljø. På grund af situationen med covid-19 på dette tidspunkt var kun oplægsholderne og arrangører fysisk tilstede, men med på

internetforbindelse var i løbet af dagen over 80 etnologer fra hele landet, og seminaret afsluttedes med et leve for faget med deltagelse af alle.

Med et par enkelte undtagelser er oplæggene på jubilæumsseminaret – i lidt revideret form - trykt i dette temanummer. Marie Sandberg lægger for med et bidrag, som diskuterer, hvad det europæiske i europæisk etnologi er. Endnu før navneskiftet i 1971, som skete med inspiration fra betegnelser i særligt tysksprogede lande, var det europæiske, sammenlignende og internationale en integreret del af faget. Med skiftet til europæisk etnologi blev det europæiske betonet, og siden er der sket meget både med etnologien og det europæiske. Marie Sandberg slår til lyd for en tilgang, der 'provinsialiserer' det europæiske ved at overskride det paradoks som er mellem at se Europa som både en harmoniserende identitet – som udligner forskel – og som en partikularisme – som betoning af forskel. Hun opfordrer til at vi holder fast i etnologiske relationistiske perspektiv og kontinuerligt og produktivt om- og gentænker, hvad vi vil med det europæiske perspektiv.

Med det følgende bidrag går vi fra problematiseringen og kvalificeringen af det geografiske eller stedet til en problematisering og kvalificering af tiden. I Tidslighed i flertal – om hverdagslivets mange tider reflekterer Tine Damsholt over tiden som kompleks og multipel størrelse, som praktiseres på flere måder. Det eksemplificerer hun med den måde, flere tidsligheder blandes på i et materiale skabt af et hold kandidatstuderende i etnologi, og giver dermed også et lille indblik i den 'undervisningsbaserede forskning', som der arbejdes med på faget.

Niels Jul Nielsen reflekterer i sit bidrag over, hvordan vi kan forstå kulturel praksis som på én gang sammenhængende og meningsgivende enheder, som er forskellige, men samtidig sameksisterende og forbundne. Og over hvordan, en sådan flerhed af sameksisterende praksisser samtidig implicerer et begreb om helheder, der udgør praksisernes skiftende måder at sameksistere på; og vel at mærke helheder der i sig selv hele tiden er i forandring under indtryk af indre og ydre brydninger. Det bringer ham bl.a. til eksempler på forandringer i livsmønstre og levevilkår på en egn over en generation.

Anne Folke Henningsen fortsætter ad det tidslige spor, og fokuserer på erindringskultur som en særlig variant af undersøgelser af, hvordan fortid, nutid og fremtid hænger sammen. Med udgangspunkt i en række kolonihistoriske eksempler på, hvordan fortid og kulturarv kan være

omstridt, ubekvem, til diskussion, uafgjort, viser hun, hvordan fortiden og forståelsen af den i meget høj grad er et nutidigt anliggende og indgår i modelleringen af mulige fremtider.

Det er i høj grad også et aktuelt og politisk emne, der tematiserer mulige fremtider, som Frida Hastrup tager op i sit bidrag. Emnet er nemlig klima- og miljøproblemer, og formålet er at diskutere, hvad et etnologisk perspektiv kan byde på i den grønne omstilling. Udgangspunktet for bidraget er det 70 km lange vildsvinehegn langs den dansk-tyske grænse, som har til opgave at tøjle sammenfiltringer af vilde og tamme dyr, virusser, mennesker og forestillinger om fremtidig vækst. Hun viser dermed, at etnologien ved at se på det perspektiv, der altid er tilstede i viden og de historier, der lægges frem, kan se på, hvordan visse klima- og miljøproblemer bliver udpeget som sådanne, og dermed kan åbne op for mere flerdimensionelle svar.

Det påklædte menneske i det 20. og 21. århundredes modekultur er titlen på Marie Riegels Melchior's bidrag, hvorved hun tager et klassisk etnologisk tema op. Med udgangspunkt i beskrivelsen af en række forskningspositioner inden for studiet af klædedragt, beskriver hun og giver eksempler på sin egen igangværende forskning på området. Dermed diskuterer hun, hvilke potentialer der ligger i studiet af klædedragt og mode for etnologiske analyser nu og i fremtiden.

Et andet emne, der har været en trofast følgesvend for etnologien – endog før fagets etablering som fagdisciplin – er studiet af sundhed og sygdom. I oplægget *Det sunde liv og/eller det gode liv?* begynder Astrid Jespersen sin refleksion over, hvad sundhed er for noget, og hvad et etnologisk blik kan bidrage med, ved at vende tilbage til T.F. Troels-Lunds Sundhedsbegreber i Norden i det 16. Aarhundrede. Med udgangspunkt i et konkret screeningstilbud og beskrivelsen af arbejdet på Center for Humanistisk Sundhedsforskning (CoRe) argumenterer Astrid Jespersen således for, at det etnologiske blik kan åbne for en indsigt i, hvor, hvordan og hvornår sundhed er et afgørende element i 'det gode liv'.

Temanummerets sidste bidrag er Mark Vachers *Etnologi i løsningernes land*. I bidraget diskuterer han, hvad det anvendte er ved 'anvendt kulturanalyse', som siden 2008 har været en kandidatuddannelse udbudt af etnologi ved Københavns Universitet i samarbejde med søsterinstitutionen i Lund. Mark Vachers argument er her, at det anvendte ikke blot ligger i at finde løsninger på problemer, som findes uden for den akademiske verden. Løsningerne skal nemlig ikke kun leveres, men også modtages, og Mark Vacher foreslår derfor at 'deliverables' erstattes

med 'receivables'; løsninger, som kan modtages. De kulturanalytiske indsigter skal også omsættes til modtagelige vidensprodukter, og det er det, kandidatuddannelsen i anvendt kulturanalyse arbejder med – sammen med etnologifaget i Lund.

Netop på grund af fagets gode og mangeårige samarbejde med Afdelingen för Etnologi v. Lunds Universitet – både om MACA-uddannelsen og mange andre ting – var det oplagt at slutte jubilæumsdagen for Etnologi ved Københavns Universitet af med en forelæsning af Orvar Löfgren, professor emeritus ved etnologifaget i Lund og æresdoktor ved Københavns Universitet. På grund af coronasituationen var han med på en onlineforbindelse, og meget passende var temaet: Har digitaliseringen af vardagen en kulturhistoria? Hvordan har folk lært sig at surfe, chatte, sms'e, facebooke og multitaske?, spørger Orvar Löfgren, og svarer med, at digitaliseringen har en kulturhistorie, for i det halve århundrede mellem 1920 og 1970 skete en radikal medialisering af hverdagen. Mennesker lærte sig at bruge en række nye medier, og det er den historie, der skal til for at forstå, hvordan digitaliseringen af hverdagslivet blev mulig. Orvar Löfgrens bidrag vil blive publiceret særskilt (Löfgren 2021).

Ud over de her publicerede oplæg holdt også de to kandidatstuderende Sofie Lehman Broe og Sofie Agerholm Christensen et oplæg om studiemiljøet på etnologi. De fremhævede, hvordan det i kraft af mange berøringspunkter er lykkedes for de studerende på etnologi at skabe et levende, frodigt og rummeligt miljø med både stor kontakt med hinanden på tværs af årgange og gode kontakter til underviserne. Ved hjælp af konkrete eksempler beskrev de studiemiljøet om innovativt og dynamisk. En stor tak til Sofie og Sofie for et inspirerende oplæg!

Også de øvrige oplægsholdere vil vi gerne takke. Og ikke mindst vil vi her til sidst gerne benytte lejligheden til at takke alle dem, som især har stået for at planlægge jubilæumsseminaret. Fra Etnologisk Forums Styregruppe skal der lyde en stor tak til instituttet for det gode samarbejde og det store engagement – vi glæder os til at fejre mange flere jubilæer på denne måde! Ikke mindst vil vi også gerne sige en stor tak til tidligere medlemmer af Etnologisk Forums styregruppe. Vi er stolte af, at det er lykkedes at holde gang i denne årlige fejningsdag i så mange år! Fra Afdeling for Etnologi skal der lyde en enslydende tak til Etnologisk Forum for det fine samarbejde, og især til de, som har været allermest involveret i planlægningen: Tine Damsholt og Marie Riegels Melchior fra instituttet, Line Steen Bygballe, Nicklas Hilding Andersen, Katrine Weber, Thea-Maria Sørensen og Marie Gorm Larsen fra Etnologisk Forums styregruppe, samt Hanna Bone og Simon Halberg for omfattende teknisk hjælp og sidstnævnte også for arbejdet med at tilgængeliggøre

optagelser fra seminaret på video.ku.dk. Endelig vil vi gerne takke Saxo-Instituttet for økonomisk støtte, som har muliggjort teknisk support til dette seminar, hvor oplægsholderne var til stede, men de mange tilhørere måtte deltage online.

Jubilæumsseminaret sluttede med et leve for faget. På fotoet hilser et udsnit af de tilstedeværende oplægsholdere og tekniske assistenter på de mange, mange etnologer fra alle dele af landet, som var med på en onlineforbindelse

Litteraturliste:

- Damsholt, Tine & Mellempgaard, S 2018, Ruptures and reorientations: Ethnology as a university discipline in Denmark. i Jahrbuch für Europäische Ethnologie: Dänemark. 2018 udg, bind 13, Verlag Ferdinand Schöningh, Jahrbuch für Europäische Ethnologie, s. 13-29
- Løfgren, Orvar: "Media and Mood Work: Routines, daydreams and micro-moves. Under udgivelse i Handbook of Mobile Socialities. Routledge 2021.
- Stoklund, Bjarne (1979): "Europæisk Etnologi" i Sv. Ellehøj og Leif Grane (red): Københavns Universitet 1479-1979. Bd XI.
- Stoklund, Bjarne: European Ethnology between two turns of centuries. I: Volkskultur und Moderne. Europäische Ethnologien zur Jahrtausendwende. Festschrift für Konrad Köstlin. Inst. for Eur. Ethn., Wien 2000
- Årbogen: Københavns Universitets Årbog 1958-2006. Tilgængelig på <https://tidsskrift.dk/kuaarbog/issue/archive>

